

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИКІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

FOREIGN EXPERIENCE OF PROFESSIONAL TRAINING OF BORDER GUARDS IN THE CONTEXT OF SOCIO-ECONOMIC COMPETENCE FORMATION

Стаття містить обґрунтування підготовки офіцерів прикордонного відомства в усіх країнах, які дбають про захист свого суверенітету. Велика кількість наукових розвідок авторів в Україні й за кордоном присвячена вивченню особливостей підготовки прикордонників різних рівнів. Дослідники визначають домінуючі принципи підготовки фахівців для проходження служби на кордоні: єдність державної політики в підготовці прикордонників, практичне спрямування навчання, зв'язок зі службою, вибір оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання; відповідність фінансового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення процесу професійної підготовки курсантів прикордонної служби. Підготовка фахівців у різних країнах світу з питань прикордонної служби спрямовується на вирішення багатьох завдань, які мають чимало спільного. Науковці досліджують особливості системи підготовки й відбору професіоналів різних ланок Прикордонної охорони в багатьох країнах; вивчають сучасний досвід підготовки прикордонників у країнах Європейського Союзу; узагальнюють особливості професійної підготовки фахівців правоохоронних органів, куди належать і прикордонники, у навчальних закладах Євроатлантичної співдружності; узагальнюють тенденції різних напрямів підготовки курсантів-прикордонників. Заслужують на увагу публікації про Уніфіковану програму підготовки прикордонників країн Європейського Союзу. Крім професійної підготовки майбутні фахівці з охорони покликані ознайомитися з основними соціально-економічними аспектами розвитку суміжних країн, щоб компетентно виконувати свої професійні функції. Такий підхід передбачає формування соціально-економічної компетентності фахівців прикордонного відомства.

Ключові слова: прикордонники, професійна освіта, навчання, соціально-економічна компетентність, зарубіжний досвід.

The article substantiates that the preparation of future officers of the border agency is carried out in all countries that are concerned about the protection of their sovereignty. Many scientific researches of foreign and domestic authors are devoted to the study of the peculiarities of the preparation of future border guards. Scientists define the priority principles for training cadets for passing the service at the border: unity of state policy in preparing future specialists of the border service, practical direction of training, connection with troops, selection of optimal technologies, forms, methods and means of training; compliance of financial, informational, material and technical support of the process of professional training of cadets of the border service. In different countries of the world, the training of border control specialists is aimed at solving many problems that have many in common. The researchers consider the peculiarities of the selection and training system of personnel of various parts of the Border Guard in many countries; analyze the current experience of border guards training in the countries of the European Union; determine the peculiarities of the professional training of law enforcement officers, including border guards, in educational institutions of leading NATO countries; generalizations of tendencies of different directions of training of cadets-border guards. The publication of the Unified Border Guard Training Program of the European Union countries deserves attention. Alongside with the special training, the students are expected to familiarize themselves with the main economic directions of development of other countries and social aspects in order to competently perform their professional functions. This approach involves the formation of social and economic competence of future employees of the border department.

Key words: border guards, vocational education, training, socio-economic competence, foreign experience.

УДК 378:356:005.336.2:001.5.(043)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.29>

Дияк В.В.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Підготовка компетентних фахівців з охорони кордону є пріоритетом у країнах, які дбають про захист свого суверенітету. Такий контингент є базовим стосовно поповнення кадрового складу прикордонних формувань. Визначальними принципами підготовки курсантів і слухачів для виконання професійних завдань на ділянках відповідальності державного кордону слід визначити: єдність державної політики щодо підготовки майбутніх фахівців прикордонної служби, практичне спрямування навчання, зв'язок із військами, вибір оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання; відповідність фінансового, інформаційного,

матеріально-технічного забезпечення процесу професійної підготовки курсантів прикордонної служби. У різних країнах світу підготовка фахівців прикордонного відомства спрямовується на вирішення різних завдань, які у своїй основі мають багато спільного. Адже паспортні документи, транспортні засоби й вантажі, які підлягають прикордонному контролю, є загалом типовими за своїми основними характеристиками, як і базові підходи до їх перевірки й оформлення. Зазначене є надзвичайно важливим із боку науково-теоретичного аналізу навчання персоналу Державної прикордонної служби. Крім того, це дасть можливість безпосереднього практичного впровадження

передових досягнень у підготовку офіцерів прикордонного відомства з метою її подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі підготовки фахівців-прикордонників присвячена велика кількість наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців, які вивчають особливості підготовки зазначеного контингенту в навчальних закладах США та Європи. Це дослідницькі праці А. Балендра, І. Блощинського, О. Діденка, А. Некрасова, Р. Шарана, Б. Шуневича й інших. У наукових публікаціях розглядаються особливості добору й навчання персоналу різних ланок Прикордонної охорони в багатьох країнах [1]; досліджується сучасний досвід європейських держав підготовки прикордонників країн Європейського Союзу відповідно до уніфікованих програм [2]; визначаються особливості професійної підготовки фахівців правоохоронних органів, куди належать і прикордонники, у провідних країнах НАТО [3] та інше. Деякі аспекти професійної підготовки фахівців-прикордонників зарубіжних країн, що стосуються професійної взаємодії, розглядають К. Тушко, В. Дияк.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак раніше не вирішеними частинами загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття, є питання формування соціально-економічної компетентності фахівців прикордонного відомства, що не було предметом наукових досліджень.

Мета статті. Основною метою статті є порівняння специфіки підготовки фахівців-прикордонників у спеціальних закладах освіти провідних зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Стабільність і цілісність кордонів будь-якої держави було та є одним із пріоритетних завдань, виконання якого може забезпечуватися тільки під час наявності добре навченого й підготовленого особового складу прикордонних підрозділів. Тому вивчення проблем, пов'язаних із закордонним досвідом всебічного спрямування підготовки курсантів-прикордонників, є важливим аспектом вдосконалення та модернізації Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ).

Умови сьогодення створюють вимоги до персоналу прикордонного відомства, які передбачають компетентність не тільки у військовій справі, галузі охорони державного кордону, а й набування вмінь і навичок, що забезпечать умови готовності до постійного саморозвитку, самовиховання та самовдосконалення. Прикордонна служба вимагає від персоналу наявності не тільки фахових знань і вмінь, а й компетентностей спеціального характеру (комунікативних, конфліктологічних, соціальних, економічних та інших), що враховує різні аспекти професійної підготовки, в тому числі

й соціально-економічної. Забезпечення необхідного рівня професійного становлення є одним із найважливіших складових компонентів професійної підготовки майбутніх прикордонників і сприяє цілеспрямованому формуванню їхніх індивідуальних, особистісних, професійних якостей.

Зважаючи на вищезазначений контекст, слід звернутись до досвіду США, де правоохоронна система є однією з найпотужніших правоохоронних у світі, а отже, там накопичений багатий досвід підготовки висококваліфікованих кадрів у такій сфері. У світлі досліджуваної проблематики заслуговує на увагу підготовка фахівців для митно-прикордонної служби США, до функцій якої належить і здійснення прикордонного контролю. Правоохоронна система сучасних Сполучених штатів Америки є однією з найскладніших за своєю структурою. Останній притаманні різноманітність організаційно-правових форм, що зумовлюється особливостями історичного розвитку, правовою системою англо-американського типу, а також федеративним державним устроєм. Серед правоохоронних органів Сполучених Штатів ми не знайдемо окремої інституції, яка відповідно до своїх завдань була б повною аналогією Державній прикордонній службі України. Для безпеки кордонів у Сполучених Штатах створено правоохоронні органи: Митно-прикордонну службу (англ. – Customs and Border Protection (CBP)) (далі – МПС) і Берегову охорону (англ. – Coast Guard), які структурно входять до складу Міністерства національної безпеки (МНБ), що є одним із виконавчих департаментів Уряду США.

Штат МПС нараховує понад 58 000 співробітників, серед яких 21 180 співробітників здійснюють контрольні процедури щодо пасажирів, транспортних засобів і вантажів у 327 офіційних пунктах пропуску через державний кордон і ще в 14 місцях попереднього контролю на території Канади, Ірландії, на Близькому Сході, Бермудських і Карибських островах. Також МПС відповідає за Ініціативу щодо забезпечення безпеки контейнерних перевезень, метою якої є ідентифікація та перевірка іноземних вантажів на території країни походження до їх ввезення на територію Сполучених Штатів. Майже 21 770 агентів служби забезпечують охорону й здійснюють патрулювання 3 100 км кордону з Мексикою та 8 000 км кордону з Канадою. Близько 1 050 агентів повітряних і морських підрозділів МПС запобігають незаконному потраплянню на територію США повітрям і водою осіб, зброї, наркотичних речовин і транспортних засобів. Підготовка всіх кандидатів на офіцерські посади в МПС, як і для більшості інших правоохоронних відомств США, здійснюється з 1975 р. на базі єдиного Федерального навчального центру правоохоронних органів (далі – FLETC), який розташований у м. Глінко, штат Джорджія [5, с. 139]. Щоб розпочати навчання

у FLETC і стати офіцером МПС, особа повинна відповідати таким критеріям: бути громадянином США; бути віком до 37 років; проживати в США протягом попередніх трьох років; успішно пройти перевірку біографії, поліграф-тест, тест на наркотики й медичний огляд; успішно пройти вступний іспит (із результатом щонайменше 70% пройти три тести, що охоплюють перевірку навичок логічного мислення, письма й основних засад діяльності МПС) за обраним місцем подальшої служби; виконати нормативи фізичної підготовки; мати дійсне посвідчення водія; бути здатною носити вогнепальну зброю; мати досвід роботи, ступінь бакалавра, один повний рік вищої освіти у сфері правоохоронного або кримінального правосуддя або ж мати поєднання післядипломної освіти й досвіду роботи; пройти співбесіду перед комісією офіцерів МПС; бути прийнятим на роботу як співробітник МПС; розпочати навчання на робочому місці [6]. Не зважаючи на те, що значна кількість вимог до майбутніх офіцерів МПС має соціальний характер і потребує економічних знань, проте проблема формування соціально-економічної компетентності не визначена як пріоритетна.

У Федеративній республіці Німеччина охорону кордонів здійснює Федеральна поліція – федеральний правоохоронний орган, який підпорядкований Міністерству внутрішніх справ Німеччини. Персонал Федеральної поліції Німеччини (йдеться про поліцейських в уніформі) представлений трьома ланками службовців: нижча (mittlerer Dienst – категорія звань від поліцаймастера до поліцайхауптмайстера), середня (gehobener Dienst – категорія звань від поліцайкомісара до ерстерполіцайхаупткомісара), вища (höherer Dienst – категорія звань від поліцайрата) [4, с. 6]. Професійну підготовку поліцейських службовців нижчої ланки забезпечують п'ять регіональних навчальних центрів у містах Свіссталь, Нойштрелітц, Вальсродер, Ешвеге, Оерленбах, які одночасно є й регіональними пунктами добору персоналу Федеральної поліції. Центральна служба добору (м. Любек), так само як і регіональні центри підготовки й підвищення кваліфікації, організаційно входять до складу Академії Федеральної поліції, де професійну підготовку проходить персонал середньої ланки [3, с. 6]. З вересня 2010 року навчання в Академії Федеральної поліції відбувається за модульною системою відповідно до укладеної з дотриманням вимог Болонської декларації Модульної книги [7]. У Модульній книзі визначено особистісні, фахові, соціальні й методичні компетенції, які необхідні поліцейським для виконання професійної діяльності. Так, наприклад, йдеться про те, що поліцейський повинен уміти аналізувати, бути готовим постійно вдосконалюватися, навчатися протягом всього життя, бути відповідальним, ініціативним, гнучким і креативним,

готовим до змін, цілеспрямованим, умотивованим, здатним до критичного оцінювання, мати відчуття власної гідності, впевненість у своїх силах, добре розвинені комунікативні навички (письмові й усні), високу стійкість до психологічного й фізичного навантаження, здатність працювати в команді, виконувати функції керівника [7, с. 10]. Окреслені аспекти підготовки майбутніх працівників прикордонної служби в Німеччині свідчать про наявність тенденції до організації безперервної освіти майбутніх прикордонників.

Також заслуговує на увагу досвід підготовки персоналу для Прикордонної поліції Румунії, оскільки цю правоохоронну структуру було реформовано відносно недавно – у період 2001–2005 років. Реформа Прикордонної поліції Румунії змінила її внутрішню структуру відповідно до норм, прийнятих в Європейському Союзі. Нині це прикордонне відомство є невід'ємним компонентом структури Міністерства адміністрації та внутрішніх справ і спеціалізованим державним органом, на який покладено низку завдань, а саме: спостереження та контроль на прикордонних переходах і виконання положень законодавства про державний кордон; запобігання нелегальної міграції та перевірка паспортів іноземних громадян; боротьба з транскордонною злочинністю; забезпечення інтересів держави в дельті Дунаю та зоні Сулінського каналу, а також у прикордонній зоні й територіях, що перебувають під посиленою охороною; забезпечення громадського порядку й миру в зонах, що перебувають під контролем Прикордонної поліції відповідно до вимог законодавства країни [1]. Фахівців для Прикордонної поліції Румунії готує декілька навчальних закладів: Поліцейська академія «Олександрю Іоан Куза» (м. Бухарест); Школа підготовки офіцерів прикордонної поліції «Аврам Янку» (м. Орадя); Школа підготовки співробітників прикордонної поліції (м. Оршова); Школа початкової та безперервної підготовки персоналу прикордонної поліції (м. Констанца); Школа початкової та безперервної підготовки персоналу прикордонної поліції (м. Ясси).

Значний внесок у розвиток сучасної системи професійної підготовки молодшого персоналу Прикордонної служби України здійснює вивчення досвіду роботи фахівців Прикордонної варті Республіки Польща (далі – ПВ РП). Починаючи з 2006 року, у рамках співпраці з Міжнародною організацією міграції ДПСУ розпочала тісне співробітництво з ПВ РП, яка надавала останній допомогу у виконанні завдань Концепції розвитку ДПСУ до 2025 року.

Основні зусилля для майбутніх курсантів у навчальних закладах Прикордонної варті Республіки Польща як важливої ланки в системі професійної підготовки кадрів зосереджено на напрацюванні нових підходів до здійснення навчання з урахуванням найкращого вітчизняного й закордонного

досвіду. Значна увага приділяється професійній компетентності прикордонників, наявності в них не тільки професійних знань, умінь і навичок, але й певних соціальних умінь, з-поміж яких найбільш значущими є уміння спілкуватися, розв'язувати конфліктні ситуації та інші. Науковці зазначають, що за професійну освіту в Головному центрі підготовки майбутніх прикордонників відповідає кафедра спеціальних дисциплін. Різнобічний характер професійної підготовки майбутніх прикордонників у країні свідчить про зацікавленість викладачів у формуванні соціальної компетентності курсантів.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз наукових досліджень, в яких розглядаються різні аспекти й напрями підготовки майбутніх працівників прикордонного відомства в різних країнах, свідчить, що основною ознакою навчання курсантів здебільшого є його організація у військових закладах вищої освіти. Тривалий термін навчання майбутніх прикордонників свідчить про наявність тенденцій до безперервної освіти на різних рівнях. Поряд зі спеціальною професійною підготовкою курсанти покликані ознайомитися з основними економічними напрямами розвитку інших країн і соціальними аспектами, щоб компетентно виконувати свої професійні функції. Такий підхід передбачає формування соціально-економічної компетентності майбутніх працівників прикордонного відомства. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці й апробації спеціальної методики формування соціально-економічної компетентності майбутніх прикордонників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балендр А.В. Особливості системи відбору та підготовки персоналу різних ланок Прикордонної охорони Фінляндії. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні та психологічні науки»*. 2013. № 3. С. 7–16.
2. Блощинський І.Г., Таушан Д.В. Уніфікована програма підготовки прикордонників країн Європейського Союзу : мовний аспект. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні та психологічні науки»*. 2012. № 64. С. 20–24.
3. Даниленко О.Б. Особливості професійної підготовки фахівців правоохоронних органів у навчальних закладах провідних країн НАТО. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогіка»*. 2015. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_6.
4. Ісаєва І.Ф. Особливості системи добору та професійно-особистісні вимоги, що висуваються до персоналу Федеральної поліції Німеччини. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогіка»*. 2016. Вип. 4. С. 75–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_4_9.
5. Шаран Р.В. Професійна підготовка магістрів інформаційних технологій в системі дистанційної освіти США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2010. 249 с.
6. CBPO Application Process U.S. Customs and Border Protection: Frontline Careers. URL: <https://www.cbp.gov/careers/frontline-careers/cbpo/app-proc>.
7. Diplomstudiengang (Diplomverwaltungswirt). *Modulhandbuch / Modulares Curriculum*. FHB, 2010. 152 S.